Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, *ISSN 2224-9257*
Filologiya məsələləri № 4, 2026
Səh. 129-135

https://doi.org/10.62837/2026.4.129

SALMANOVA ŞƏFA MƏCİD QIZI
shafa.salmanova@mail.ru
https://orcid.org/0000-0003-2468-1966
Azərbaycan Dillər Universiteti, dissertant

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ MƏHSULDAR AFFİKSLƏR VƏ ONLARIN FUNKSİONAL-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XÜLASƏ

Bu məqalədə müasir ingilis dilində məhsuldar affikslər və onların funksional-semantik xüsusiyyətləri kompleks şəkildə araşdırılır və affiksasiya söz yaradıcılığının ən mühüm, geniş yayılmış üsullarından biri kimi dilin lüğət tərkibinin formalaşmasında və davamlı zənginləşməsində aparıcı rol oynadığı əsaslandırılır. Bu proses nəticəsində mövcud leksik vahidlərin yeni semantik çalarlar qazanması və yeni sözlərin yaranması ilə dilin ifadə imkanlarının genişləndiyi göstərilir. Tədqiqat çərçivəsində müasir ingilis dilində geniş istifadə olunan və yüksək məhsuldarlıq göstəricisinə malik prefiks və suffikslər sistemli şəkildə təhlil edilərək onların söz yaradıcılığındakı rolu, müxtəlif semantik və qrammatik funksiyaları, eləcə də fərqli kommunikativ kontekstlərdə istifadəsi araşdırılır və xüsusilə nitq hissələrinin dəyişdirilməsi, məna modifikasiyası və yeni terminoloji vahidlərin formalaşmasındakı əhəmiyyəti vurğulanır.

Bundan əlavə, affiksasiyanın yalnız dil daxili proses deyil, həm də sosial və kommunikativ faktorlarla qarşılıqlı əlaqədə inkişaf edən bir fenomen olduğu göstərilir, müasir dövrdə qloballaşma, texnoloji tərəqqi və rəqəmsal kommunikasiya mühitinin təsiri ilə affiksial söz yaradıcılığının aktivləşdiyi və yeni leksik modellərin formalaşdığı qeyd olunur.

Aparılan təhlilin nəticələri məhsuldar affikslərin müasir ingilis dilinin inkişafında, məna yaradılmasında və kommunikativ ehtiyacların ödənilməsində mühüm funksional yük daşıdığını, dilin çevikliyini təmin etdiyini, yeni anlayışların ifadəsinə imkan yaratdığını və dəyişən sosial-mədəni mühitə uyğunlaşmasına xidmət etdiyini göstərir ki, bu da affiksial söz yaradıcılığını müasir dilçilik tədqiqatlarında aktual istiqamətlərdən biri kimi səciyyələndirir.

Açar sözlər: affiks, söz yaradıcılığı, məhsuldarlıq, prefiks, suffiks, morfologiya, semantika, qrammatika

Dil daim dəyişən və inkişaf edən mürəkkəb bir sistem kimi səciyyələndirilir. Bu sistem daxilində baş verən transformasiyalar həm dilin daxili qanunauyğunluqları, həm də sosial, mədəni və texnoloji amillərin təsiri ilə formalaşır. Dilin inkişafını təmin edən əsas mexanizmlərdən biri söz yaradıcılığıdır. Söz yaradıcılığı prosesi yalnız leksik vahidlərin sayını artırmaqla kifayətlənmir, eyni zamanda yeni

anlayışların ifadəsini mümkün edir, dilin kommunikativ imkanlarını genişləndirir və onun funksional çevikliyini təmin edir [4, s.128].

Söz yaradıcılığı məhfumu yalnız yeni sözlərin mexaniki şəkildə formalaşması kimi deyil, həm də onların semantik strukturu və funksional xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu baxımdan müasir ingilis dilində ən məhsuldar üsullardan biri affiksasiya hesab olunur. Affiksasiya prosesi söz kökünə müxtəlif şəkilçilərin – prefiks və suffikslərin – əlavə olunması yolu ilə yeni leksik vahidlərin yaranmasına şərait yaradır. Bu zaman yaranan sözlər yalnız semantik baxımdan deyil, həm də qrammatik struktur baxımından dəyişir və nəticədə dilin ifadə imkanları daha da genişlənir [6, s.45].

Müasir ingilis dilində məhsuldar affikslər xüsusi aktivliyi ilə seçilən və müxtəlif diskurslarda geniş tətbiq olunan dil vahidləridir. Bu affikslər dilin dinamik və adaptiv xarakterini əks etdirərək həm gündəlik ünsiyyətdə, həm də elmi və rəsmi üslublarda effektiv şəkildə istifadə olunur. Onların köməyi ilə sözlərin semantik çərçivəsi genişlənir, məna daha dəqiq ifadə olunur və kommunikativ məqsədlərə uyğun yeni formalar yaradılır [2,s.67]. Eyni zamanda, bu affikslər dilin struktur sistemində sabit mövqe tutaraq söz yaradıcılığının sistemli xarakterini də nümayiş etdirir.

Təqdim olunan məqalənin əsas məqsədi müasir ingilis dilində məhsuldar affikslərin müəyyənləşdirilməsi, onların funksional və semantik xüsusiyyətlərinin kompleks və sistemli şəkildə təhlil edilməsi, eləcə də bu affikslərin söz yaradıcılığı prosesində oynadığı rolun aydınlaşdırılmasıdır. Bununla yanaşı, tədqiqat affiksasiyanın dilin inkişafında və müasir kommunikasiya mühitindəki əhəmiyyətini də üzə çıxarmağı qarşısına məqsəd qoyur.

Morfologiya dilçiliyin sözlərin daxili quruluşunu, onların formalaşma mexanizmlərini və struktur xüsusiyyətlərini araşdıran fundamental sahələrindən biri hesab olunur. Bu sahə sözlərin hansı komponentlərdən təşkil olunduğunu, həmin komponentlərin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsini, eləcə də sözlərin semantik və qrammatik xüsusiyyətlərini sistemli şəkildə təhlil etməyə imkan verir [5,s.23]. Morfoloji tədqiqatlar dilin daxili strukturunun daha dərindən anlaşılmasına şərait yaradır və söz yaradıcılığı proseslərinin qanunauyğunluqlarını müəyyənləşdirməyə kömək edir.

Söz yaradıcılığı mexanizmləri içərisində affiksasiya xüsusi yer tutur və ən məhsuldar üsullardan biri kimi qiymətləndirilir. Affiksasiya prosesi söz kökünə müxtəlif şəkilçilərin – prefiks və suffikslərin – əlavə olunması yolu ilə yeni leksik vahidlərin formalaşmasını təmin edir. Bu zaman yaranan yeni sözlər yalnız semantik baxımdan fərqlənmir, həm də onların qrammatik statusu dəyişə bilər. Xüsusilə suffikslər nitq hissələrinin transformasiyasında mühüm rol oynayaraq dilin struktur çevikliyini artırır, prefikslər isə əsasən mövcud sözlərin mənasına əlavə çalarlar qatır

[1,s.12]. Bu xüsusiyyət affiksasiyanı digər söz yaradıcılığı üsullarından fərqləndirən əsas amillərdən biri kimi çıxış edir.

Morfologiyada mühüm nəzəri kateqoriyalardan biri olan məhsuldarlıq anlayışı dil vahidlərinin yeni sözlər yaratmaq potensialını ifadə edir. Məhsuldarlıq yalnız müəyyən affiksin tez-tez işlənməsi ilə deyil, həm də onun müxtəlif leksik bazalara tətbiq olunma imkanları ilə müəyyən edilir. Bu baxımdan məhsuldarlıq dilin dinamikliyini, dəyişkənliyini və yeni kommunikativ ehtiyaclara uyğunlaşma qabiliyyətini əks etdirir [2, s.89]. Dil sistemində məhsuldar affikslər daha aktiv rol oynayır və söz yaradıcılığı prosesində aparıcı mövqeyə malik olur.

Eyni zamanda, söz yaradıcılığı prosesi təsadüfi xarakter daşımır, əksinə, müəyyən struktur və semantik qaydalara əsaslanır. Affikslərin işlənməsi dilin daxili qanunauyğunluqları ilə tənzimlənir və bu proses müəyyən məhdudiyyətlər çərçivəsində həyata keçirilir. Bu yanaşma generativ dilçilik nəzəriyyəsində də öz əksini tapır və söz yaradıcılığının sistemli xarakterini vurğulayır [3,s.84]. Beləliklə, hər bir affiksin istifadəsi konkret morfoloji və semantik şərtlərlə bağlıdır və bu, dilin struktur sabitliyini qorumağa xidmət edir.

Elmi ədəbiyyatda qeyd olunduğu kimi, müasir ingilis dilində prefikslər və suffikslər funksional baxımdan fərqli xüsusiyyətlərə malikdir. Prefikslər əsasən sözlərin leksik mənasını modifikasiya edərək yeni semantik çalarlar yaradır, lakin əksər hallarda onların qrammatik kateqoriyasını dəyişmir. Suffikslər isə həm semantik, həm də qrammatik dəyişikliklərə səbəb olaraq yeni nitq hissələrinin yaranmasına şərait yaradır [6,s.94]. Bu fərqlilik affikslərin söz yaradıcılığındakı funksional bölgüsünü və məhsuldarlıq səviyyəsini müəyyən edən əsas amillərdən biri kimi çıxış edir.

Müasir ingilis dilində affiksial söz yaradıcılığı dilin leksik sisteminin inkişafında mühüm rol oynayan əsas istiqamətlərdən biridir. Xüsusilə məhsuldar affikslər yeni sözlərin formalaşmasında aktiv iştirak edərək dilin həm struktur, həm də semantik baxımdan zənginləşməsinə xidmət edir. Bu baxımdan müasir ingilis dilində geniş istifadə olunan prefiks və suffikslərin təhlili onların funksional xüsusiyyətlərini və məhsuldarlıq səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Prefikslər sözün başlanğıcına əlavə olunan və əsasən onun leksik-semantik məzmununu dəyişdirən morfoloji vahidlərdir. Bu affikslər, bir qayda olaraq, sözün qrammatik kateqoriyasını sabit saxlayaraq ona yeni məna çalarları əlavə edir və beləliklə, semantik modifikasiyanın əsas vasitələrindən biri kimi çıxış edir. Müasir ingilis dilində prefiksasiya prosesi yüksək məhsuldarlıq səviyyəsi ilə seçilir və müxtəlif kommunikativ sahələrdə aktiv şəkildə tətbiq olunur.

Ən geniş yayılmış və məhsuldar prefikslər sırasında *un-, re-, dis-, pre-, post-, sub- və inter-* xüsusi yer tutur. un- prefiksi əsasən inkar və ya əks məna ifadə edərək sifət və bəzi fellərin semantikasını dəyişir *(happy - unhappy, fair - unfair).* re-

prefiksi hərəkətin təkrar və ya yenidən icra olunmasını bildirir *(write - rewrite, consider- reconsider)* və xüsusilə rəsmi və akademik diskursda geniş istifadə olunur. dis- prefiksi isə inkar və ya əkslik mənası yaradaraq mövcud hərəkətin və ya vəziyyətin ləğvini ifadə edir *(agree -disagree, connect - disconnect).* Zaman və məkan münasibətlərini bildirən pre- və post- prefiksləri isə hadisələrin xronoloji ardıcıllığını göstərmək üçün istifadə olunur *(historic - prehistoric, war - postwar).*

Bundan əlavə, sub- prefiksi aşağılıq və ya tabelik münasibətlərini ifadə edir (marine- submarine, standard - substandard), inter- isə qarşılıqlı əlaqə və ya "arasında" mənasını bildirərək beynəlxalq və sosial terminologiyada geniş tətbiq olunur (national - international, act - interact).

Qeyd olunan prefikslərin geniş funksional diapazonu onların müasir ingilis dilində yüksək məhsuldarlığını təsdiqləyir. Bu affikslər müxtəlif üslubi səviyyələrdə – gündəlik danışıqdan tutmuş elmi və texniki mətnlərə qədər – aktiv şəkildə işlənir və dilin dinamik inkişafını əks etdirir [4, s.210]. Eyni zamanda, onların semantik çevikliyi yeni anlayışların ifadəsində mühüm rol oynayır.

Suffikslər sözün sonuna əlavə olunan və həm semantik, həm də qrammatik dəyişikliklər yaradan affikslərdir. Prefikslərlə müqayisədə suffikslər daha geniş funksional imkanlara malikdir, çünki onlar çox vaxt sözün nitq hissəsini dəyişərək yeni leksik kateqoriyalar yaradır. Bu xüsusiyyət suffiksasiyanı söz yaradıcılığının ən effektiv mexanizmlərindən birinə çevirir.

Müasir ingilis dilində məhsuldar suffikslər arasında -ness, -er/-or, -tion/-sion, -able/-ible, -ism, -ist və -ity xüsusi yer tutur. -ness suffiksi sifətlərdən abstrakt isimlər yaradaraq keyfiyyət və vəziyyət bildirir (happy - happiness, dark - darkness). -er və -or suffiksləri isə fel köklərinə əlavə olunaraq icraçı şəxs və ya peşə bildirən isimlər formalaşdırır *(teach - teacher, act - actor).* -tion və -sion suffiksləri proses, fəaliyyət və ya nəticə ifadə edən isimlər yaradır *(inform - information, decide - decision)* və xüsusilə elmi-terminoloji leksikada geniş yayılmışdır. -able və -ible suffiksləri isə mümkünlük və qabiliyyət mənası ifadə edən sifətlər yaradır *(read - readable, access -accessible).*

Digər tərəfdən, *-ism və -ist* suffiksləri ideoloji, sosial və peşəvi anlayışların formalaşmasında mühüm rol oynayır *(modern -modernism, art - artist), -ity* isə abstrakt anlayışları ifadə edən isimlərin yaranmasına xidmət edir *(pure - purity, real - reality).*

Beləliklə, suffikslər yalnız yeni sözlərin yaranmasına deyil, həm də dilin semantik və terminoloji sisteminin inkişafına töhfə verir. Onların geniş funksional imkanları və müxtəlif kontekstlərdə istifadəsi müasir ingilis dilində yüksək məhsuldarlığa malik olduqlarını göstərir [2, s.102].

Affikslərin əsas funksiyalarından biri sözün qrammatik strukturuna təsir göstərməkdir. Xüsusilə suffikslər nitq hissələrinin transformasiyasında mühüm rol oynayır və yeni qrammatik formaların yaranmasına şərait yaradır. Məsələn, teach -

teacher nümunəsində -er suffiksi feli isimə çevirərək sözün sintaktik funksiyasını dəyişir [5, s.78].

Bu cür dəyişikliklər dilin struktur elastikliyini artırır və danışanlara eyni kökdən müxtəlif formalarda istifadə etmək imkanı yaradır. Nəticədə dil daha çevik və funksional baxımdan zəngin sistemə çevrilir.

Affikslər sözlərin semantik strukturunun formalaşmasında mühüm rol oynayır. Prefikslər əsasən mövcud sözlərin mənasını dəyişdirərək əlavə semantik çalarlar yaradır *(happy -unhappy, do - redo).* Suffikslər isə yeni məna kateqoriyalarının formalaşmasına xidmət edir *(inform - information, modern - modernism).*

Bu proses nəticəsində dilin leksik sistemi zənginləşir və daha incə məna fərqlərinin ifadəsi mümkün olur. Beləliklə, affiksasiya semantik genişlənmənin əsas vasitələrindən biri kimi çıxış edir [6, s.110].

Affikslər yalnız struktur və semantik deyil, həm də üslubi və praqmatik funksiyalar yerinə yetirir. Müxtəlif affikslər fərqli üslubi sahələrdə üstünlük təşkil edir. Məsələn, prefikslər daha çox gündəlik və texniki ünsiyyətdə istifadə olunduğu halda, suffikslər xüsusilə elmi, akademik və terminoloji mətnlərdə geniş yayılmışdır [4, s.256].

Müasir rəqəmsal dövrdə affiksasiya prosesi daha da aktuallaşmışdır. Sosial media və texnoloji inkişaf yeni sözlərin sürətlə yaranmasına şərait yaradır. Məsələn, *blog - blogger, text - texting, friend - unfriended* kimi nümunələr affiksasiyanın müasir kommunikasiya mühitində aktiv rolunu nümayiş etdirir [2, s.134].

Aparılan təhlil göstərir ki, müasir ingilis dilində suffikslər prefikslərlə müqayisədə daha geniş qrammatik imkanlara malikdir. Suffikslər nitq hissələrinin dəyişməsində, yeni leksik kateqoriyaların formalaşmasında və terminoloji sistemin inkişafında mühüm rol oynayır. Prefikslər isə əsasən semantik modifikasiya funksiyasını yerinə yetirərək mövcud sözlərin mənasını zənginləşdirir [6, s.121].

Qloballaşma, texnoloji tərəqqi və rəqəmsal kommunikasiya mühitinin inkişafı yeni affiksial modellərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Xüsusilə sosial media və texniki sahələrdə yaranan yeni terminlər affiksasiya vasitəsilə formalaşır və sürətlə yayılır. Bu isə dilin sabit deyil, daim inkişaf edən və yenilənən bir sistem olduğunu bir daha təsdiq edir

Affiksasiya müasir ingilis dilində yalnız söz yaradıcılığı vasitəsi deyil, həm də dilin struktur, semantik və funksional inkişafını təmin edən əsas mexanizmlərdən biri kimi çıxış edir. Aparılan tədqiqatın nəticələri göstərir ki, müasir ingilis dilində məhsuldar affikslər söz yaradıcılığı sisteminin əsas və ayrılmaz komponentlərindən biridir.

Prefiks və suffikslər vasitəsilə formalaşan yeni leksik vahidlər dilin lüğət tərkibinin davamlı zənginləşməsinə, semantik sisteminin genişlənməsinə və ifadə imkanlarının artmasına şərait yaradır. Bu baxımdan affiksasiya dilin inkişaf dinamikasını təmin edən əsas mexanizmlərdən biri kimi qiymətləndirilir.

Tədqiqat göstərir ki, məhsuldar affikslər dilin kommunikativ funksiyalarının genişlənməsində mühüm rol oynayaraq danışanlara və yazanlara daha dəqiq, çevik və məqsədyönlü ifadə vasitələri təqdim edir və müxtəlif üslubi kontekstlərdə effektiv kommunikasiya imkanları yaradır. Bundan əlavə, affiksasiya prosesi yalnız semantik modifikasiya və qrammatik transformasiya ilə məhdudlaşmayaraq yeni terminoloji sistemlərin formalaşmasına və elmi-texniki leksikanın inkişafına mühüm töhfə verir.

Əsasən qloballaşma, rəqəmsal texnologiyaların inkişafı və kütləvi kommunikasiya vasitələrinin geniş yayılması affiksial söz yaradıcılığının intensivliyini artırmış və yeni leksik modellərin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur.

Beləliklə, affiksasiya müasir ingilis dilində dilin ümumi inkişafını, struktur sabitliyini və funksional zənginliyini təmin edən kompleks mexanizm olmaqla yanaşı, onun öyrənilməsi nəzəri dilçilik və praktiki sahələr – dil öyrənilməsi, tərcümə və terminologiya üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Aronoff, M. (1976). *Word Formation in Generative Grammar*. Cambridge, MA: MIT Press, s. 12.

2. Bauer, L. (2003). *Introducing Linguistic Morphology* (2nd ed.). Edinburgh: Edinburgh University Press, s. 67, 89, 102, 134.

3. Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press, s. 84.

4.Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* (2nd ed.). Cambridge University Press, s. 128, 210, 256.

5. Lieber, R. (2009). *Introducing Morphology*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 23, 78.

6. Plag, I. (2003). *Word-Formation in English*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 45, 94, 110, 121.

SALMANOVA SHAFA

PRODUCTİVE AFFİXES İN MODERN ENGLİSH AND THEİR FUNCTİONAL-SEMANTİC CHARACTERİSTİCS

Summary

This article examines productive affixes in modern English and their functional-semantic characteristics. Affixation is considered one of the most effective mechanisms of word formation, contributing significantly to the enrichment of the vocabulary. The study analyzes commonly used prefixes and suffixes and their role in generating new lexical items. It is shown that prefixes mainly modify meaning, while suffixes often influence both meaning and grammatical category.

The research also highlights the importance of affixes in different stylistic and communicative contexts. Special attention is given to the role of affixation in modern digital communication and language change. The findings demonstrate that productive affixes play a crucial role in language development, flexibility, and adaptation to new communicative needs.

Key words: affix, word formation, derivational productivity, prefix, suffix, morphology, semantics, grammar

САЛМАНОВА ШАФА

ПРОДУКТИВНЫЕ АФФИКСЫ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ И ИХ ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Резюме

В данной статье рассматриваются продуктивные аффиксы в современном английском языке и их функционально-семантические особенности. Аффиксация представлена как один из наиболее эффективных способов словообразования, способствующий обогащению словарного состава языка. В исследовании анализируются наиболее употребительные префиксы и суффиксы, а также их роль в образовании новых лексических единиц. Показано, что префиксы в основном модифицируют значение слова, тогда как суффиксы влияют как на значение, так и на грамматическую категорию. Особое внимание уделяется функционированию аффиксов в различных стилевых и коммуникативных контекстах. Также рассматривается роль аффиксации в условиях современной цифровой коммуникации и языковых изменений. Результаты исследования подтверждают, что продуктивные аффиксы играют важную роль в развитии языка, его гибкости и адаптации к новым коммуникативным потребностям.

Ключевые слова: аффикс, словообразование, словообразовательная продуктивность, префикс, суффикс, морфология, семантика, грамматика

Rəyçi: **ADU, İngilis dilinin leksikologiyası kafedrası**
fil.f.d.,m. Jalə Rafiq qızı Məmmədova